

Müfessirlerin, Kur'ân'daki Kıssaların Farklı İfadelerle Anlatılmasını Değerlendirmeleri

The Interpretations of Exegetes Regarding the Narration of Parables in Different Places and with Different Expressions in the Holy Qur'an

ÖZET

Kıssalar, Kur'an'da önemli bir yer alır. Çeşitli amaçlarla anlatılan bu kıssalarda birçok ibretler bulunduğu gibi, başta Hz. Peygamber olmak üzere ayet ve surelerde değişik lafız ve ifadelerle her defasında Müslümanlara teselli, güç ve destek vermenin yanında onları ümitlendirme gibi hikmetleri de hedefler. Fakat bir tarih kitabı olmayan Kur'an olayları çoğu zaman kısa kısa ve çeşitli ayet ve surelerde değişik lafız ve ifadelerle her defasında bir farklı yönünü ele alarak bahseder. Ancak bu ifade ve sözler arasında hiçbir zaman bir çelişki ve tezat bulunmaz. Hepsini tam bir uyum içinde büyük resmi tamamlar.

Anahtar kelimeler: Kıssa, Tekrar, Çelişki, Uyum.

ABSTRACT

Parables occupy a significant place in the Holy Qur'an. These parables, told for various purposes, contain many lessons. They aim to provide Muslims with solace, strength, and support, as well as to inspire them with hope, primarily through the words and expressions of the Prophet Muhammad, as well as through the verses and chapters of the Qur'an. However, the Qur'an, which is not a history book, often discusses events briefly and in various verses and chapters, each time addressing a different aspect using different words and expressions. Yet, there is never any contradiction or conflict between these expressions and words. They all complement the big picture in perfect harmony.

Keywords: Parable, Repetition, Contradiction, Harmony.

Sabri Demirci¹

How to Cite This Article

Demirci, S. (2026).

Müfessirlerin, Kur'ân'daki

kıssaların farklı ifadelerle

anlatılmasını

değerlendirmeleri.

International Social

Mentality and Researcher

Thinkers Journal, (Issn:2630-

631X) 12(2), 302-307. DOI:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19264277>

Arrival: 18 December 2025

Published: 27 March 2026

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GİRİŞ

Kur'an kıssaları insanlık tarihinde, yaşanmış ve ilahi mesajlar tarihinin bir özetidir. Şüphesiz Kur'an, bütün insanlığa gönderilmiş son ilahi mesaj olması itibarıyla, beşeri malumat sınırlarını aşan, insanlık tarihinin önemli kesitlerini, tekrarlanması muhtemel fotoğrafları, edebî bir üslûpla anlatmaktadır.

Her şeyden önce Kur'an, insanlığın dünya ve ahiret saadeti elde etmesinin yollarını gösteren bir hidayet rehberi, bir ilâhî kelâm olması sebebiyle, mesajını sunarken insanların anlayışlarına, aklî kapasitelerine uygun beyan ve üslûplarla kendisine yakışır bir tarzda en güzel, en harika ifâdeler kullanır. Her ayet ve surede esas hedef ve gayesini gerçekleştirmeyi ön plâna alarak, beyanda bulunur. İnsanlar gerçeği anlasınlar ve ibret alsınlar, hidayet yolunu daha iyi kavrasınlar diye çeşitli üslûpta açıklamalar, türlü türlü mesel ve kıssalar anlattığı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından ısrarla ifade edilmektedir. Son ilâhî mesaj olan Kur'an-ı Kerim'de yer alan anlatım üslûplarının en önemlilerinden birisi de "Kıssalar" olduğunu görürüz (Şengül, 1996: 63-91).

Bu kıssaların amacı, peygamberleri, ümmetlerini ve onların yaşadıkları coğrafyanın tarihini kronolojik olarak anlatmak, hikâye etmek değildir. Zaten hedef bu olsaydı kıssaların tekrarına gerek yoktu. Kur'an'ın bunları anlatmaktaki amacı ibret alınması, ders çıkarılmasıdır. Olayların ayrıntılarını değil, kendi hedef ve amacına uygun genel prensipleri verip, insanların ortak problemlerini ele alır. Bu hadiseler farklı ayet ve surelerde anlatıldığı halde her defasında yeni anlatılıyormuş gibi, tazelik ve tatlılığından bir şey kaybetmez. Çünkü insan soyut fikirleri dinlemekten daha çok somut olaylara ve gördüklerine inanır. İnsanlara yaşanmış olaylar kadar hiçbir şey gerçeği gösteremez. (Cerrahoğlu, 1976: 172) Kur'an'da anlatılan kıssaların ve olayların tekrarlanmasında farklı şekillerde ifadeler görülmektedir. Bazı sahnelerin farklı ortamlarda, farklı lafızlarla değişik anlamlar ifade ettiği bir gerçektir. İşte birçok manaları, ders ve ibretleri içeren kıssalar birçok yerde farklı bölümler, değişik sahneler, hatta aynı sahnenin değişik pozları şeklinde sibak-siyakla uyum halinde arz edilmektedir. Bunları hiçbir zaman ayetler arasında bir çelişki var, diye değerlendirmek mümkün değildir.

Kıssaların Farklı İfadelerle Anlatılması

Bazı kıssalarda görülen ifade farklılıklarını tefsirlerdeki ilgili örneklerini göstererek izah etmeye çalışacağız.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir ABD, Erzincan, Türkiye. ORCID: 0000-0002-3097-1970

Âdem (a.s.)'in Yaratılışı:

İnsanın yaratılışıyla ilgili ayetlerin farklı yerlerde çeşitli ifadelerle beyan edildiği ve bunların arasında görülen farklılığın aslında bir tezat ve çelişki olmadığı, çeşitli tefsirlerde izah edilir. Şimdi biz burada Hz. Âdem'in yaratılışından bahseden ayetler arasında ilk bakışta görülen çelişkinin tefsirlerde nasıl çözümlendiğini görelim. Rabbimiz meleklerine, *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım "* deyince, melekler: *"Biz seni hamd ile tesbih ve takdis edip dururken yerde, bozgunculuk edip kanlar dökecek bir varlık mı yaratacaksın? demişlerdi."* (Bakara 2/30) buyurur. Meleklerin soru sorduklarını ve kendisinin de buna cevap verdiğini beyan ederken, başka bir ayette, *"Ben, çamurdan bir beşer yaratacağım."* (Sâd 38/71) diye haber verdiğinde, meleklerin hiçbir şey söylemediklerine işaret vardır. (Demirci, 2005: 154) Bu iki ifade arasında bir çelişki olduğu düşünülebilir mi sorusuna müfessirler şöyle cevap verir: "Allah, Bakara sûresi'nde geçen o ayette, meleklerle, yeryüzünde bir halife yaratacağını açıklamıştır. Sâd sûresi'ndeki ayette ise, o halifenin çamurdan yaratılmış bir beşer olduğunu açıklamıştır." Bu ifadeyle müfessirler, ayetler arasında bir çelişki yok, yalnız kıssanın detaylarının tamamlanması ve her yönünün ortaya çıkarılması için söylenmiş ifadelerdir, görüşündedirler. (Râzî, 1979: XV, 70; Yıldırım, 1979: 55)

Hiz. Âdem'in Cennetten Çıkarılma Hikmeti:

Hiz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi sebebiyle cennetten çıkarılışı, Hristiyanların iddia ettiği gibi lanetlendiği için değil; bilakis insanın kuvve halinde olan kıymetinin ve diğer varlıklardan farklı ve üstün olan taraflarının bil-fiil ortaya çıkması içindir. Bir imtihan yeri haline gelen bu dünyada, peygamberler, veliler ve sâlih kullar yetişip kemal derecesine ulaşmışlardır.

Kur'an'da Âdem (a.s.) kıssasından bahseden ayetler, onun yeryüzünün halifesi olarak yaratıldığından, meleklerin ona secde etmesinden bahsederken, öbür yandan da onun şeytana uyarak, yasak ağaçtan yemesi ve neticede Cennet'ten çıkarılıp, yeryüzüne ceza olarak gönderilmesinden bahseder. Mesela, *"Ey insanlar, şeytan, ana-babalarınızı, ayıp yerlerini kendine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın."* (A'raf 7/27) buyurmaktadır. Bu ayet, Hiz. Âdem ve Havva'nın sadece hatalarına karşılık bir ceza olsun diye cennetten çıkarıldığından bahseder. Bakara 30. ayette *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."* ayetinin anlamı ise, Âdem ile Havva yeryüzünde halife olmaları için yaratıldığı, işte bundan dolayı cennetten yeryüzüne indirildiğidir. Buna göre bu ayetler arasında nasıl bir uyum vardır? Buna verilen cevap, son derece kısadır. Âdem ve Havva'nın, dünyaya gönderilmeleriyle her iki sonuç da elde edilmiştir. Yani, Âdem ve Havva hem yasak ağaçtan yemenin cezası olarak, hem de halife olarak görevlendirmek için dünyaya gönderilmişlerdir. (Râzî, 1979: XIV, 44-45; Demirci, 2005: 158)

Âdem'in İki Oğlunun (Hâbil – Kâbil)Kıssası

Rabbimiz, çekememezlik, kıskançlık, haksızlığın insanı dünyada da ahirette de nasıl kötü neticelere sürükleyeceğini belirtmek üzere elçisine, Âdem'in iki oğlunun hikâyesini onlara okumasını emrediyor. (Mâide 5/27-32) Bu kıssanın seçilmesindeki hikmet, kıskançlığın kardeşi kardeşe öldürtecek kadar kötü olmasıdır. Müfessirlerin beyanına göre Hiz. Âdem'in, her doğumda biri erkek, biri kız olmak üzere ikiz çocuğu olurdu. Bir önce doğan erkek, bir sonra doğan kızla evlenirdi. Nihayet Hiz. Âdem'in Hâbil ve Kâbil adında iki oğlu oldu. Kâbil'in ikizi olan kız, Hâbil'in ikizi olan kızdan daha güzel olduğu için Kâbil, ikizini Hâbil'e vermeyip onunla kendisi evlenmek istedi. Babaları Allah için kurban sunmalarını, hangisinin kurbanı kabul edilirse onun haklı olacağını söyledi. Gökten incek bir ateşin, kurbanı yakması kurbanın kabulüne işaret kabul edilecekti. Sunulan kurbanlardan, Hâbil'in kurbanı yanmayınca, kabul edildiği anlaşıldı. Kâbil'in kurbanı yandı, bunun üzerine kıskançlığından, ikiz kardeşinin Hâbil ile evlenmesine engel olmak için Hâbil'i öldürdü. (İbn Kesir, 1969: II, 41) Hâbil, Kâbil'e öldürme günahının büyüklüğünü anlatmaya çalıştı. Bu olay, Mâide 5/29. ayette *"Şüphesiz ben isterim ki sen, benim günahımı da yüklenip cehenneme girenlerden olasın! İşte zalimlerin cezası budur."* diye, anlatılır. İsrâ 17/15. ayette, *"Ve bir günahkâr kimse, başkasının günahını yüklenmez."* buyurulmuştur. Kâtilin, öldürdüğü kimsenin günahını yüklenmesi düşünülebilir mi? sorusuna müfessirler şöyle cevap verir :

a – İlk devir müfessirleri, bu ayetin anlamı, "Sen hem beni katletme günahından, hem de daha önce işlediğin günahlardan sorumlu tutulursun." şeklinde olduğunu söylemişlerdir. Buna göre ayette gizli bir (katl = öldürme kelimesi) vardır, yorumunu yapmışlardır.

b - Diğer bir yoruma göre, "Sen, hem katletme günahın sebebiyle, hem de kurbanın yanmasına sebep olan günahın nedeniyle Allah'ın huzurunda hesap verirsin." anlamına gelir." (Râzî, 1979: IX, 163; Demirci, 2005: 159)

Hız. İbrahim'in Babası İçin İstiğfar Etmesi

Meryem suresi 19/47. ayette, "İbrahim babası Âzer'e şöyle dedi: *Esen kal! Senin için rabbimden af dileyeceğim. Çünkü o, beni nimetleri ile kuşatmıştır.*" buyrulur. Babasının inançsız olduğu, Kur'an'da açık ifadesi ile bellidir. Böyle birisine babası olsa bile mağfiret dilenmeyeceğine dair ayet bulunmaktadır. Birisi, "Ne peygambere, ne iman edenlere akraba bile olsalar cehennemlik oldukları iyice belli olduktan sonra müşriklere Allah'ın mağfiret etmesini istemek yoktur." (Tevbe 9/113); ikincisi de, "İbrahim'de ve onunla beraber bulunanlarda, size güzel bir misal vardır. Onlar kavimlerine demişlerdi ki, "Biz, sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanuncaya kadar bizimle sizin aranızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir." Yalnız İbrahim'in babasına: "Senin için mağfiret dileyeceğim. Fakat Allah'dan gelecek hiç bir şeyi önlemeye gücüm yetmez" demesi başka." (Mümtehhine 60/4) âyeti, insanlara Hız. İbrahim'in bu işi dışında, diğer işlerini tavsiye etmiştir.

Müfessirler, bu âyetleri birbiriyle şöyle telif ediyor : " Hız. İbrahim babasının iman edeceğini ümit ettiği için onun hakkında istiğfar etmiştir. Daha sonra ümidi kesince artık onun için tevbe etmeyi bırakmıştır. Tahminen onun şeriatına göre, imana girmesi istenen müşrik için mağfiret talep edilebiliyordu. Bu anlayışın söz konusu olduğuna delil, Tevbe suresi 113. ayeti gösterebiliriz. "Müşriklerin, o (cehennem) ateşine girecekleri iyice belli olduktan sonra, ne akrabaların ne peygamberin, ne de mü'minlerin mağfiret dilemeleri yoktur." Bundan anlaşılıyor ki, Allah, mağfiret istemeği yasaklaması, o müşriklerin cehennemlik olduklarını bildikten sonra olduğunu açıklamış ve bunun peşine "İbrahim'in babasına olan istiğfarı, ona verdiği bir sözden ötürü idi. Babasının, Allah'a şirk koşan bir düşman olduğunu, bilince vazgeçip ondan uzaklaştı. İbrahim yumuşak huylu ve sabırlıydı." buyurmuştur. Bu ayetten anlaşılıyor ki, iman ederse Hız. İbrahim babası için istiğfar edeceği sözü verdiğine, ancak iman etmeyince onun için mağfiret istemeyip, ondan uzaklaştığına delil teşkil etmektedir." (Râzî, 1979: XXI, 196; Demirci, 2005: 161)

Lut Kavminin Peygamberlerine İtiraz Etmesi

Kur'an, Lût (a.s.)'un tebliğini anlatırken, onun davetine uymayan kavminin cevabından bahseder, fakat farklı bir dil kullanır. Bir âyette "Kavmi, "Eğer doğru konuşan bir kimseysen, haydi bizim başımıza Allah'ın azabını getir!" diye bir cevap verirken." (Ankebut 29/29), diğer bir ayette ise, "Kavmi, Lût ailesini bu şehirden çıkarın; baksanıza onlar (bizim günahlarımıza) bulaşmak istemeyen insanlarmış!" diye cevap verdiler." (Neml 27/56) buyrulmaktadır. Bu iki ifadeyi nasıl telif ederiz sualine müfessirler: "Lût (a.s.), irşadına devam ediyor. Onları kınadığını, bunun günah olduğunu, Allah'ın azâbının geleceğini tekrarlıyordu. İşte bundan dolayı onlar önce, "Allah'ın azabını getir bize!" dediler. Hız. Lût, daha sonra yine, aynı sözleri söyleyerek kavmine ikaza devam edince, onun bundan vazgeçmeyeceğini anlayan kavmi, "Lût hanedanını memleketinizden çıkarın!" dediler." diye cevap verir. (Râzî, 1979: XXV, 52; Demirci, 2005: 162)

Rüzgarın Hız. Süleyman'ın Emrine Verilmesi

Hız. Süleyman'ın (a.s.) mu'cize olarak emrine verilen rüzgar, yumuşak mı yoksa sert mi esiyordu? Allah Teâlâ, Hız. Süleyman'a ihsan ettiği nimetlerden söz eder, mu'cize olarak rüzgarı emrine verdiğinden bahseder. Fakat rüzgarın özelliğini iki ayrı ayette farklı farklı anlatır. Bir ayette, "Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgarı verdik. Bu onun emriyle eser giderdi" (Enbiya 21/81) buyrulurken, diğer bir ayette de, "Biz de rüzgarı onun emrine verdik; emriyle, onun istediği yere, rahatça akar giderdi." (Sâd 38/36) buyrulmaktadır.

Birinci ayette geçen عاصفة kelimesi "esmesi şiddetli olan" demektir; halbuki, Cenab-ı Hak o rüzgarı, Sâd 38/36. ayette, "onun istediği yere yumuşacık, rahatça akar giderdi..." diye vasıflandırmıştır. Çünkü رضاء "yumuşacık, rahatça" demek olup, "rehavet" kökündendir. Rüzgar sarsmayacak ve zorlamayacak bir biçimde yumuşak olduğunda, hoş ve güzel olur. (Râzî, 1979: XXII, 174, XXVI, 183; Demirci, 2005: 162)

Bu iki zıt durum nasıl uyumlu olabilir sorusuna, cevap şudur: Rüzgar, tıpkı nesim gibi yumuşak ve hoştur. Hız. Süleyman'ın tahtına rastladığında, Allah'ın da, "Onun sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe idi." (Sebe' 34/12) buyurduğu gibi, kısa bir zamanda onu alıp götürür, oradan uzaklaştırırdı. Demek ki, Hız. Süleyman'a (a.s.) itaat edip onun istediği şekilde eserek, bu iki halini, bir arada bulundurmuştur. Bazen yumuşacık, bazen de sert ve şiddetli olabiliyordu. Bu ikisi arasında bir tezat yoktur. Çünkü onun isteğine göre esiyordu. Burada kastedilen, rüzgarın şiddetli esen rüzgar kuvvetinde olduğu, ancak, Hız. Süleyman'ın (a.s.) emriyle hareket ettiği için, hoş, tatlı, yumuşacık olduğudur. İşte bunun için ayetler arasında herhangi bir tezat yoktur. (Râzî, 1979: XXII, 174, XXVI, 183; Demirci, 2005: 162)

Hız. Mûsâ Kıssasıyla İlgili Âyetlerdeki Farklı İfadeler

Kur'an'da farklı sure ve ayetlerde, Hız. Mûsâ kıssalarından bahsedildiği sırada O'nun mu'cizelerinden de söz edilir. Ancak bunlar anlatılırken bazı farklı yaklaşımlar, eklemeler, takdimler, tehirler ve çelişkiler varmış gibi

görülmektedir. İşte müfessirler bu farklılıkları izah etmiş ve gelecek sorulara cevaplar vermişlerdir. Mesela, asâ mu'cizesinden söz eden âyetler ile yed-i beyzâ mu'cizesi ile ilgili ayetlerin değişik sûrelerde ayrı anlatılmlarla yer aldıklarını görmekteyiz.

Asâ Mu'cizesi

Kur'an, aynı olayı başka yerlerde ele alırken, kimi zaman aynı meseleyi başka şekilde adlandırmakta veya aynı sözü değiştirmektedir. Örneğin bir ayette " *Bunun üzerine (Mûsâ) asâsını bıraktı. O tam bir ejderha oluverdi.*" (A'raf 7/107) buyurularak, asâsı büyük yılan manasında ثَعْيَان "ejderha" diye isimlendirilirken, diğer bir ayette ise, " *Hemen bırakı verdi. O derhal koşar bir yılan kesildi!*" (Tâ-Hâ 20/20) buyuruldu. Aynı asâ bu defa hızlı koşan bir yılan manasında (حِيَة تَسْعَى) diye isimlendirilmiştir.

Aynı mu'cizeden sözeden bir ayet " *Ve asânı bırak. Bırakınca onu çevik bir yılan gibi hareket ederken görünce, korkup kaçtı ve arkasına bakmadı.*" (Neml 27/10) ile, " *Ve asânı elinden yere bırak. Onu çevik bir yılan gibi hareket ederken görünce dönüp kaçtı, ona bakmadı bile.*" (Kasas 28/31) ayeti, aynı asâyı كَانَهَا جان "çevik küçük bir yılan gibi" tabir etmişlerdir. Çünkü, الجَان "cân", çevik küçük bir yılan demektir. (Râzî, 1979: XV, 465; XVII, 509; X, 538; Demirci, 2005: 164).

Müfessirler burada: "Allah Teâlâ, asâyı bir ayette "hayye" diğer ayetlerde ise "su'ban" ve "cân" kelimeleri ile isimlendirdi. "Hayye" kelimesi, hem eril, hem dişil, hem küçük, hem büyük yılan için kullanılan bir cins isimdir. Fakat الثَعْبَان ve الجَان kelimeleri birbirine zıt anlamdadır. Çünkü, "su'bân", büyük yılanlar hakkında kullanılır; "cân" ise, küçük ve hızlı hareket eden yılanlar için kullanılır.", gibi akla gelebilecek sorulara şu şekilde cevap verirler: Asâ, yılan şekline girince küçük ve çevik bir yılan oldu. Sonra büyüdü ve iri bir yılan haline geldi. Bu görüşe göre "can" kelimesiyle onun ilk hali, "su'bân" kelimesiyle de son hali kastedilmiştir. O, bir "su'bân" (ejderha) büyüklüğünde idi, ama küçük ve ince bir yılan gibi süratli idi. Buna delil de Neml sûresi 10. ayettir. Orada Hak Teâlâ: " *Onu çevik bir yılan gibi hareket eder görünce, arkasına dönüp kaçtı ve geri dönmedi.*" buyurmuştur. (Râzî, 1979: XV, 465; XVII, 509; Demirci, 2005: 165)

Bundan şu da anlaşılmaktadır: Kur'an kıssalarının bazı manzaralarında yapılan tekrarlar, bir tek ifadeyle anlatılması kolay olmayan değişik yönleri açığa çıkarmakta, böylece önemli bir fonksiyon yerine getirilmektedir. Bu tarz da yapılan tekrarlarla, her defasında, manzaranın yepyeni bir başka somut parçası ortaya konulmaktadır. Bu Kur'an'ın kıssaları anlatmadaki önemli bir üslubudur. (Kutup, 1969: 236-242; Hicazi 1970: 297-325; Yıldırım, 1979: 37-63)

Parlak El Mu'cizesi

Hz. Musa'nın mu'cizelerinden birisi de yed-i beyza (beyaz, parlak el) mu'cizesidir. Bu Kur'an'da değişik ifadelerle ve farklı ibarelerle şöyle anlatılır:

- 1) " *Elini yakanın içine sok. Kusursuz bembeyaz çıkacaktır.*" (Kasas 28/32) ayeti,
- 2) " *Elini koynuna sok, o kusursuz ve bembeyaz bir halde çıkıversin..*" (Ta-Ha 20/22) ifadesi.
- 3) " *Elini koynuna sok da...*" (Neml 27/12) ifadesi.
- 4) " *Elini çıkardı, ne görsünler, o da bakanlara ışık saçan pırıl pırıl bir el...*" (A'raf 7/108)

Bu meselede en güzel yorumu Keşşaf müellifi müfessir Zemahşerî söylemiştir:

1-Hz. Musa, mu'cize olarak asâyı yılan haline dönüştürünce, korktu, dehşete kapıldı ve tedirgin oldu. Korkan kimsenin yaptığı gibi, eliyle ondan kendini korumaya, sakınmaya çalıştı. Bu yüzden Allah, ona, " *Elinle ondan kendini korumaya çalışmak, düşmanlarına göre senin için bu durum bir zillet ve noksanlıktır. Asânı attığında hemen yılan haline geliveriyorsa, aynı şekilde, elinle korunacağın yerde onu koltuğun altına sok!*" buyurdu. Sonra da, şu iki şeyin meydana çıkması için, onu bembeyaz çıkarıver. Bu iki şeyden birisi, düşmanlarının yanında sana bir noksanlık duygusu veren şeyden sakınmak ve ikincisi de, bir başka mu'cize daha göstermek.

Buradaki cenah kelimesinden kastedilen, eldir. Çünkü insanın iki eli, kuşun iki kanadı mesabesindedir. Kişi, sağ elini sol koynuna soktuğunda, kanadını kendine yapıştırmış gibi olur. (Râzî, 1979: XVII, 512)

2- " *Kanadın kendine çekilmesiyle*" kuşun davranışından istiare yapılarak, asânın yılanı çevrilmesi sırasında titreyip korkmasını diye, Hz. Musa'nın soğukkanlı olması, kendine hâkim olması ve metin, cesur davranmasıdır. Çünkü kuş korktuğunda, iki kanadını yayar ve onları salıverir. Aksi halde ise, kanatları gövdeye yapıştırır ve kendine doğru çeker. يَدُكَ فِي جَيْبِكَ emri, iki yoruma göre de, aynı anlamdadır. Fakat lafızlar farklıdır. Bununla birlikte maksatlar farklı olduğu için, aynı mana tekrarlanmıştır. Yani, birisinde istenen, ellerin bembeyaz çıkması, ikincisinde ise, korkuyu gizlemek ve örtmektir. (Râzî, 1979: XVII, 512; Demirci, 2005: 166)

Eğer, "el" anlamına gelen "el-cenah" (kanat), *واضم اليك جناحك* (Kasas 28/23) ayetinde, "toplanmış, çekilmiş" olarak nitelendiği halde, *واضم يدك في جناحك* (Taha 20/22) ayetinde ise, "kendisine toplanmış, kendisine çekilmiş" olarak nitelenmiştir. Bu ayetlerin arasını nasıl bağdaştırabiliriz sorusuna, Zemahşerî: "Toplanmış "cenah", sağ eldir; bedene yapıştırılıp, toplanan, çekilen "cenah" ise, sol eldir. Ellerin her biri bir kanattır." diyor. (Râzî, 1979: XVII, 513; Demirci, 2005: 166)

Hz. Musa'nın Çölde Yolculuğu

Müfessirler, Hz. Mûsâ'nın kıssasının anlatıldığı Neml sûresi, Kasas sûresi ve Tâ-Hâ sûrelerinin ilgili ayetlerini tefsir ederken ilk bakışta göze çarpan bazı anlatı farklılıklarına dikkat çekmektedir. Bunu bazen soru cevap şeklinde, bazen da çeşitli müfessirlerin âyet hakkındaki değerlendirmelerinde ortaya

Müfessirler, Hz. Mûsâ'nın kıssasının anlatıldığı Neml sûresi, Kasas sûresi ve Tâ-Hâ sûrelerinin ilgili ayetlerini tefsir ederken ilk bakışta göze çarpan bazı anlatı farklılıklarına dikkat çekmektedir. Bunu bazen soru cevap şeklinde, bazen da çeşitli müfessirlerin âyet hakkındaki değerlendirmelerinde ortaya Müfessirler, Hz. Mûsâ'nın kıssasının anlatıldığı Neml sûresi, Kasas sûresi ve Tâ-Hâ sûrelerinin ilgili ayetlerini tefsir ederken ilk bakışta göze çarpan bazı anlatı farklılıklarına dikkat çekmektedir. Bunu bazen soru cevap şeklinde, bazen da çeşitli müfessirlerin âyet hakkındaki değerlendirmelerinde ortaya koyarlar.

Örneğin, Neml sûresinde, Hz. Mûsâ'nın ailesiyle çölde yapmış olduğu yolculuktan bahsederken, Mûsâ ailesine, " *Ben bir ateş gördüm. Size ondan ya bir haber getireyim yahut size ondan bir kor getireyim de ısınasınız* " demiştir." (Neml 7) ifadesiyle, Kasas sûresinde ise, " *Artık Mûsâ müddeti tamamlayınca, ailesiyle yola çıktı. Tur dağında, bir ateş fark etti. Ailesine dedi ki : "(Siz burada) bekleyin; çünkü ben, bir ateş gördüm; olur ki, oradan size bir haber veya ısınmanız için bir ateş parçası getiririm."* (Kasas 28/29) ifadeleri, adeta birbirleriyle tenakuz halindedirler. Çünkü bunlardan birisinde ümit etme, diğesinde ise, kesinlik manası vardır. Burada görünen çelişki "Bir şeyi uman, bekleyen kimse bazen, o umduğunu elde edememe ihtimalini de düşünerek, o husustaki beklentisi ve ümidi kuvvetli olduğu için," şunu yapacağım ve şöyle olacak " der. (Râzî, 1979: XVII, 440; Demirci, 2005: 166-168) yorumuyla izah edilmiştir.

Ve yine, müfessirler, Hz. Mûsâ kıssasının bu çöl yolculuğu bölümü anlatılırken, Kur'an ayetlerindeki farklı anlatımların arasındaki nüktelere işaret ederler : "Hz. Mûsâ annesine dönmek için, Şuayb'(a.s.)dan müsaade istedi, o da müsaade etti. Hz. Mûsâ yola çıktı. Karlı soğuk bir gecede, yolda bir oğlu oldu. Derken Hz. Mûsâ yolu şaşırdı, ateş yakmak istedi, fakat ateşi yakamadı. O bununla uğraşırken, yolun sonunda, uzakta bir ateş gördü."(Râzî, 1979: XVII, 440; Demirci, 2005: 166-168)

"Hz. Mûsâ ateşi görünce ona doğru yöneldi ve *فقال لا هله امكثوا* " *Ve ailesine siz (burada) durun, dedi.*" Bu hitabın, hem hanımına, hem çocuğuna, hem de hizmetçiye olması mümkün olduğu gibi, bu hitabın sadece hanımına yapılmış olması da mümkündür. Ancak ne var ki bu, "ehl" kelimesinin zahiri manasından dolayı çoğul *امكثوا* "durun, bekleyin" kelimesiyle ifade edilmiştir. Çünkü "ehl" kelimesi, topluluk hakkında da kullanılır.

Ayrıca durumu yüceltmek için de, tek kimseye, çoğul lafzıyla hitap edilmiş de olabilir. Yani "olduğunuz yerde kalınız, bekleyiniz." Çünkü *انى انست نارا* "Ben bir ateş gördüm" demektir. Mûsâ (a.s.)'ın gördüklerini onlar görmeyince, onların gönüllerini yatıştırmak için ifadenin başına *انى* edatı getirilmiş; ateş alma ve kılavuz bulma işi de, umulan, beklenen ve gözlenen bir şey olduğu için de, umma ve bekleme manası ifade eden *لعلى* " *belki getiririm* " demiş, kesin konuşmamıştır. Yerine getirilmesi kesin olmayan bir şeyi vadetmiş olmamak için de, kesin konuşarak "muhabbakk getireceğim" dememiştir.

Buradaki nükte şudur: Bazı kimseler, maslahattan dolayı yalan söylediğini söylemişlerdir ki, bu mümkün değildir. Çünkü Hz. Mûsâ daha peygamber olmadan önce yalan söylemekten sakınmış, "getiririm, getireceğim" dememiş, tam aksine, "belki getiririm" demiş ve kesin konuşmamış, yerine getirilmesi kesin olmayan şeyi va'd etmiş olmamak için, "muhabbakk size getireceğim" dememiştir. (Râzî, 1979: XVII, 440; Demirci, 2005: 166-168) Demek ki hariçte meydana gelen (objektif) bir tespitte değişiklik olmadığı halde, onun benliğinde (subjektif) olan hissiyatı ve özlemleri çeşitlidir. Görüldüğü gibi Kur'an, aynı kıssayı değişik üsluplarla tekrarlamak sayesinde, bu boyutlara yer vermektedir. Hz. Mûsâ, söylediklerinin bir kısmını içinden geçirmiş, bir kısmını ise diliyle de ifade etmiş olabilir. Tekrarlamadaki üslup değişikliği içinde Kur'an, bütün bu ayrıntıları, fakat ayrı ayrı yerlere dağıtmak suretiyle, bize bildirmiş oluyor.

Bir tek poz ayrıntıları ortaya koyamaz; ondan tafsilat çıkarmak için insan çok güçlük çeker. Suretin canlılık kazanması için, sinemada olduğu gibi, çeşitli pozlar gerekir. Kur'an ise çeşitli görüntüleri vermiş, ancak muhabbakk usandırmamak amacıyla, onları bir araya toplamamış, değişik yerlere dağıtmıştır. (Yıldırım, 1979: s. 55-57)

Allah'ın Musa'ya (a.s.) Seslenmesi

Hız. Musa, çöldeki bu yolculuğu esnasında uzaktan gördüğü ateşe doğru gider, oraya varınca mukaddes vadinin sağ tarafında bir ağaçtan bir ses işitir. Allah'ın kendisine yönelttiği nidaya muhatap olur. "Ey Musa! Ben alemlerin rabbi olan Allah'ım! Asanı bırak!" Allah bu hadiseyi çeşitli ayetlerde farklı ifadelerle anlatmıştır.

Neml suresinde, "Şöyle seslendi : "Ateş mahallinde ve çevresinde bulunan kimselere feyz ve bereket verildi. Alemlerin Rabbi olan Allah yüceler yücesidir, bütün noksan sıfatlardan münezzehtir." (Neml 27/8) buyururken, diğer ayette, "Derken oraya gelince, mübarek bir yerdeki vadinin sağ kıyısından, ağaçtan; "Ya Musa, Ben alemlerin Rabbi olan Allah'ım! Asanı yere bırak!" (Kasas 28/30) diye buyurmuştur. Bir başka ayette ise, " Ben senin Rabbinim diye, seslenildi" (Tâ-hâ 20/11-12) buyurmaktadır. Müfessirlere göre bu ayetler arasında her hangi bir çelişki yoktur.

Allah bunların hepsini söylemiştir. Yani Mûsâ (a.s.) bütün bu hitaplara mazhar olmuştur. Ama her sûrede bunlardan birini nakletmiştir. Bunların her birinde, Ulûhiyyetin ayrı ayrı üç tavsifi vardır. Fakat öyle görülüyor ki, nida sırasında bunların hepsi birden söylendiği halde, uzatmak suretiyle usanç vermemek için bunların her üçü bir arada getirilmemiş; Kur'an'ın siyak-sıbak bakımından uygun yerlerine dağıtılmıştır. Belki de Tâ-hâ sûresinde Hız. Peygamber'e meşakkatı unutturmak ve sükûnet vermek, Neml sûresinde Allah Teala'nın hikmetiyle Kur'an'ı indirmesi, Kasas suresinde ise Allah'ın, halis, fakat yer yüzünde güçsüz kalmış kullarına ihsanda bulunması manaları vardır. (Râzî, 1979: XVII, 509; Şengül, 2002: 93; Demirci, 2005: 164)

SONUÇ

Kur'an, bir olayı başka yerlerde anlatırken, bazen aynı şeyi başka şekilde isimlendirmekte veya sözü değiştirmektedir. Kur'an kıssalarının anlatımında meydana gelen tekrarlar, bir tek ifadeyle anlatılması kolay olmayan değişik yönleri açığa çıkarmakta, böylece önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Bu tarz yapılan tekrarlarla, her defasında, manzaranın yepyeni parçası ortaya konulmaktadır. Aynı şahısla ilgili kıssanın, çeşitli yerlerde bahsedilen parçaları, ihtilaf ve çelişki olmaksızın, bir tek konuyu oluşturur. Değişik yerlerdeki pasajlar bir araya getirildiği takdirde, konunun büyük resmi ortaya çıkar. Bunlar hiçbir zaman ayetlerin bir biriyle çeliştiği anlamına gelmez. Çünkü Kur'an-ı Kerim taraf-ı ilahîden mana ve lafız bütünlüğü içerisinde vahiy edilen bir kitap olduğundan, onda mana bütünlüğü şüphesizdir. Çünkü o, ilmi her şeye kuşatan Zat'ın kelâmıdır. Beşer sözü olsaydı çok yönlerden kendisini ele verirdi. Yirmi üç senede inen bir kitabın başıyla sonunu her an göz önünde bulundurmak imkânsızdır. Asırlar boyunca çok akıllı insanlar bile onda her hangi bir gerçek çelişki bulamaması, harikulâde bir özelliktir. Onun mu'cize olduğunun delilidir.

KAYNAKÇA

- Cerrahoğlu, İsmail, (1976), *Tefsir Usûlü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Demirci, Sabri (2003), *Kur'an'da Çelişkili Ayetler Meselesi*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Hicazi M. Mahmud, (1970), *Vahdetu'l-Mevdu'yye fi'l- Kur'ani'l- Kerim*, Kahire:
- İbn Kesir, Ebu'l- Fida İsmail (1969), *Tefsiru'l-Kur'âni'l- Azim*, Beyrut: Daru'l-İhya-i Turasi'l-Arabî
- Kutup, Seyyid (1969), *Kur'an'da Edebi Tasvir*, Trc. Süleyman Ateş, Hilal Yayınevi Ankara: s. 236-242
- Râzî, Fahrüddin (1990), *Tefsiru'l-Kebir, Meâtihi'l-Gayb*, Beyrut:
- _____, (1988-1995), *Tefsiru'l-Kebir, Meâtihi'l-Gayb*, Çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç ve C. Sadık, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şengül, İdris (1996), *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, Ankara: Diyanet İlmî Dergi, 32, 4, s. 63-91.
- _____, (2002), md. *Kıssa*, TDV, İslam Ansiklopedisi, Ankara: XXV.
- Taberî, Muhammed İbn Cerir (1373), *Câmiu'l- Beyan an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, Mısır.
- Yıldırım, Suat (1979), *Kur'an-ı Kerim' de Kıssalar Makalesi*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fk. Dergisi, 3. Sayı, Fasukül 1-2, Sevinç Matbaası, Ankara: s.37-63.
- _____, (1989), *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- _____, (2002), *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul: Işık Yayınları.
- Zemahşerî (1953), Mahmud İbn Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzil*, Kahire: